

Землячова О.А.,
Кримський економічний інститут ДВНЗ
„Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана”

СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

В дослідженні розглянуті поняття, особливості організації страхування фінансових ризиків. Автор розглядає класифікацію страхування фінансових ризиків та практику їх проведення в Україні. Виявлені проблеми реалізації страхування фінансових ризиків в Україні та запропоновані шляхи їх усунення.

Ключові слова: страхування; кредит; фінансовий ризик; відшкодування; тариф.

Землячова О.А. Страхование финансовых рисков

В исследовании рассмотрены понятия, особенности организации страхования финансовых рисков. Автор рассматривает классификацию страхования финансовых рисков и практику их проведения в Украине. Выявлены проблемы реализации страхования финансовых рисков в Украине и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: страхование; кредит; финансовый риск; возмещение; тариф.

Zemlyacheva O.A. Insurance of financial risks

Concepts, features of organization of insurance of financial risks, are considered in research. An author examines classification of insurance of financial risks and practice of their realization in Ukraine. The problems of realization of insurance of financial risks are deduced in Ukraine and the ways of their removal are offered.

Keywords: insurance; credit; financial risk; compensation; tariff.

У будь-якій господарській діяльності завжди існує небезпека грошових втрат, що виходить із її специфіки. Успішне функціонування суб'єкта підприємницької діяльності залежить від своєчасного і точного виконання контрагентами договірних зобов'язань. Але досить часто їх виконанню заважають обставини, які не залежні від волевиявлення сторін.

Перелік ризиків, які можуть негативно вплинути на фінансові результати діяльності, досить широкий і не завжди прогнозований, тому одним з ефективних інструментів їх мінімізації, який покликаний захистити майнові інтереси суб'єктів господарювання при здійсненні своєї діяльності в сучасних умовах, є страхування фінансових ризиків, яке активно розвивається. Це обумовлює актуальність теми дослідження.

Вивченням страхування фінансових ризиків займалися і займаються багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема В.Д. Бігдаш [1], М.С. Клапків [2], Т.В. Нікітіна [3] та інші. Але ці дослідження потребують подальшого поглиблення, з врахуванням динаміки розвитку цього виду страхування.

Метою дослідження є здійснення аналізу змісту, організації та тенденцій розвитку страхування фінансових ризиків в Україні, виявлення проблем та подальших перспектив цього виду страхування.

Страхування фінансово-кредитних ризиків поєднує види страхування, об'єктом яких є законні майнові інтереси страхувальника, що пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням грошовими засобами та іншими фінансовими інструментами [1, с. 265].

Страхування фінансових ризиків передбачає відшкодування страховою компанією страхувальнику фінансових збитків, що пов'язані з неотриманням або недоотриманням ним доходу. Страхове відшкодування в такому разі встановлюється в обсязі різниці між страховою сумою та одержаним прибутком від застрахованої комерційної діяльності.

При страхуванні фінансових ризиків застосовують обмеження щодо обсягу страхової відповідальності, зокрема, з нього виключаються ризики посередницької діяльності, вкладення коштів в організацію казино, тоталізаторів, можливі збитки внаслідок військових дій, змін політичного курсу, негативної динаміки курсів валют тощо.

Цей вид страхування передбачає деякі обов'язкові умови щодо укладання договорів. Страхувальнику належить мати дозвіл, ліцензію або патент на ведення комерційної діяльності та інші необхідні документи. У своїй письмовій заяві він повинен інформувати страхову організацію про передбачувані операції, очікувані витрати та доходи, підписані контракти й інші обставини,

які дозволяють страховику оцінити ступінь ризику.

В свою чергу, страхова компанія зобов'язана збирати й аналізувати інформацію про різноманітні сторони діяльності страхувальника, зокрема, про рівень рентабельності, кредиторську й дебіторську заборгованість тощо.

Залежно від характеру угоди, страховик також може вимагати інші документи, які, на його думку, необхідні для більш точного визначення ступеня ризику по угоді, наприклад, документи про фінансовий стан та репутацію контрагента, якщо він є покупцем в угоді, за якою страхуються фінансові ризики (це необхідно для того, щоб визначити рівень його платоспроможності); опис товарно-матеріальних цінностей контрагента, які можуть стати об'єктом права регресивних вимог страхувальника у випадку настання страхового випадку тощо.

Страхова компанія, на підставі поданих документів, визначає розмір страхової суми, ступінь ризику, страховий тариф, платіж та строки його внесення.

Страхова сума при страхуванні фінансових ризиків не перевищує суми договору з контрагентом та визначається пропорційно вказаному в договорі страхування проценту відповідальності страховика виходячи з загальної суми угоди. Вона також може бути розрахована в межах суми вкладень страхувальника або його контрагента в операції, що страхується, або включати крім витрат, ще й прибутки, яка очікуються за даною угодою.

Однак спрогнозувати можливі збитки або прибутки за угодою досить складно, загальноприйнятої методики розрахунку суми відшкодування в практиці страхування фінансових ризиків в Україні поки ще не сформовано.

В договорі також може бути передбачена франшиза – частина суми збитку, яка не відшкодовується страховиком. Вона визначається за згодою сторін при укладанні договору страхування.

Страховий тариф при страхуванні фінансових ризиків визначається з урахуванням характеру діяльності страхувальника, предмету укладеної угоди, виду діяльності підприємства-контрагента страхувальника, наявності та розміру товарно-матеріальних цінностей або іншого майна контрагента страхувальника, які можуть стати забезпеченням регресної вимоги та інших факторів. В залежності від об'єкту та класу фінансового

ризиків та характеру контракту він може змінюватись.

Для отримання страхової виплати страхувальник повинен підтвердити факт настання страхового випадку та факт спричинення йому збитків, надавши заяву та документи, що підтверджують суму збитків (копії рахунків-фактур або накладних, товаророзпорядчі документи, платіжні доручення, листування стосовно даного договору та страхового випадку, інші документи, що дозволяють встановити розмір збитків).

При страхуванні сукупності угод договір страхування укладають строком на один рік, а при страхуванні окремо взятої угоди – на період її виконання.

Розглянемо сучасний стан страхування фінансових ризиків в Україні за окремими їх складовими. Перша група страхування фінансових ризиків – це страхування кредитних ризиків. До них відносяться ризики неповернення кредитів, коли страхувальником виступає банк, і страхування відповідальності за неповернення кредиту або несвочасне погашення відсотків, де страхувальником є позичальник. Основними організаційними формами страхування кредитів відомі вітчизняні вчені вважають страхування товарних кредитів, страхування інвестиційних кредитів, страхування засобів застави, страхування товарних кредитів, страхування кредитів довіри [2, с. 245].

Страховання кредитів може захищати інтереси продавця або кредитора в разі неплатоспроможності боржника чи несплати боргу з інших причин, і гарантує повернення грошей кредитору в разі некредитоспроможності дебітора.

Зараз страхування кредитних ризиків пропонують понад 30 страхових компаній України, проте є певні складнощі при його наданні. З одного боку, воно є дуже актуальним для українських банків, які переживають проблему неповернення кредитів (у деяких установах частка безнадійної заборгованості досягає 30%).

З іншого боку, через бажання заощадити далеко не кожен банк може знайти спільну мову зі страховиком при укладанні договору кредитного страхування. Навіть при кредитуванні на умовах застави банки налягають на тарифі в не більше 0,3 %, тоді як обґрунтований тариф становить 4-5 % від страхової суми (розміру потенційного неповернення кредиту).

Супутнім до страхування кредитів є страхування депозитів, пов'язане з ризиком неповернення депозитного вкладу в результаті банкрутства банку, в разі дострокового розірвання депозитного договору в односторонньому порядку, а також після закінчення терміну дії договору депозитного вкладу (крім випадків, коли термін дії депозитного договору продовжується). Страховим випадком може бути заборона Національного банку на видачу депозитів фінансовими установами або внутрішня заборона на повернення депозитів з боку самого банку. Вартість страховки визначається залежно від рейтингу банку, і становить від 0,5 % до 1,2 % від суми депозиту.

Друга група страхування фінансових ризиків – це страхування непрямих ризиків втрати прибутку (наприклад, у зв'язку з псуванням майна), ризиків додаткових витрат або тимчасової втрати доходів. Різновидом таких ризиків є фінансовий ризик перерви в діяльності. Він впливає з нанесення фізичної шкоди майну, що призвело до зупинки виробничих процесів, і викликаного цією подією недоотримання доходу (прибутку) з одночасними постійними обов'язковими витратами на

утримання підприємства [3, с. 24]. Страховий тариф залежить від виду діяльності підприємства-страхувальника і в Україні складає 0,5-7 %.

До третьої групи страхування фінансових ризиків відносять страхування інвестиційних ризиків, що виникають при вкладеннях в цінні папери або коливаннях валютних курсів. В Україні це є поки не поширеною послугою.

До страхування інвестиційних ризиків відносять і титульне страхування як страхування ризику втрати права власності. Воно компенсує витрати на покупку нерухомості, якщо придбаний у власність об'єкт буде витребуваний у власника з різних причин (наприклад, укладення договору купівлі-продажу з порушенням норм законодавства, збереження прав на об'єкт нерухомості після його відчуження у третіх осіб, відсутність дієздатності або правоздатності продавця тощо). Страховий тариф у титульному страхуванні становить 0,5-4% від зазначеної в договорі вартості нерухомості.

Проаналізуємо динаміку страхових премій зі страхування фінансових ризиків за 9 місяців 2011 - 2012 р.р. (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги, структура і темпи приросту страхових платежів зі страхування фінансових ризиків

Вид страхування	Страхові премії, млн. грн.				Частка страхових премій у структурі загальних, %				Темпи приросту страхових премій, %	
	Валові		Чисті		Частка у структурі валових страхових премій		Частка у структурі чистих страхових премій		Валових	Чистих
	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2012 / 9 міс. 2011	
Страховання фінансових ризиків	1 779	2 004,4	487,6	1 358,8	11,5	12,2	5,3	10,7	12,7	178,7
Усього	15 434,7	16 430,3	9 199,3	12 641,5	100	100	100	100	6,5	37,4

Джерело: Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. – [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

З наведених даних можна зробити наступні висновки. Із загальної суми зібраних страховиками України страхових премій, на страхування фінансових ризиків припадає в 2012 році 12,2% валових страхових премій і 10,7% чистих страхових премій, що на 0,7% і на 5,4% відповідно більше, ніж у 2011 році. Зростання валових страхових премій у 2012 році склало 225,4 млн. грн., а чистих - 871,2 млн. грн. Темпи

приросту склали 12,7% валових страхових премій і 178,7% чистих відповідно. Проаналізуємо динаміку страхових виплат зі страхування фінансових ризиків за 9 місяців 2011 - 2012 р.р. (табл. 2).

З наведених даних можна зробити наступні висновки. Із загальної суми страхових виплат, на страхування фінансових ризиків припадає в 2012 році 12,7 % валових страхових виплат і 10,3 % чистих страхових виплат, що на 4,9 % і на 7,4 % відповідно менше, ніж у 2011 році.

Таблиця 2

Обсяги, структура і темпи приросту страхових виплат зі страхування фінансових ризиків

Вид страхування	Страхові виплати, млн. грн.				Частка страхових виплат у структурі загальних, %				Темпи приросту страхових виплат, %	
	Валові		Чисті		Частка у структурі валових страхових виплат		Частка у структурі чистих страхових виплат		Валових	Чистих
	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2011	9 міс. 2012	9 міс. 2012 / 9 міс. 2011	
Страховання фінансових ризиків	667,7	505,5	645,2	394,3	17,6	12,7	17,7	10,3	-24,3%	-38,9%
Усього	3 482,20	3 982,5	3 396,20	3 837,0	100	100	100	100	14,4%	13,0%

Джерело: Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. – [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

На 38,9 % скоротилися чисті страхові виплати зі страхування фінансових ризиків.

Розвиток страхування фінансових ризиків в Україні потребує подальшого розвитку та пов'язано с деякими труднощами. Так, до страхування фінансових ризиків відноситься страхування біржових та валютних ризиків (страхування від зміни курсів валют).

Хоча цей вид страхування практикується в багатьох країнах світу з метою стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі для підприємств-експортерів і надає гарантії та забезпечує відшкодування збитків, що зазнали зовнішньоторговельні суб'єкти в результаті зміни валютних курсів, він майже не застосовується в Україні, що обумовлено нерозвиненістю ринкових відносин. Крім того, на вітчизняних ринках домінують поточні контракти, коли реалізуються угоди на купівлю-продаж обумовленого активу з його негайною оплатою (або передоплатою) й поставанням.

Збитковість страхування фінансових ризиків (співвідношення виплат та платежів) становить приблизно 4-5%, тому страхові компанії здійснюють жорсткий відбір страхувальників. У середньому з п'яти звернень щодо страхування фінансових ризиків задовольняється лише одне. Проводиться детальний аналіз фінансово-економічних показників діяльності клієнта та його контрагентів, їх позицій на ринку та кредитної історії сторони, яка має виконати зобов'язання, а також досвіду взаємодії клієнта з даним контрагентом. Крім того, уважно вивчається контракт, коректність та відповідність законодавству його окремих положень (страхова компанія може навіть давати

рекомендації клієнту для мінімізації його ризиків).

Негативним при здійсненні цього виду страхування є те, що деякі підприємства використовують страхування фінансових ризиків як додатковий засіб фінансування, наприклад страхують проекти, які дорого коштують, перекладаючи весь ризик на страхову компанію; реалізують через цю галузь страхування різні «фінансові схеми» з метою податкової оптимізації, переведення коштів у готівку тощо. Страхові компанії у відповідь встановлюють високий рівень франшизи (від 8 до 15% страхової суми), досить високі страхові тарифи (середній тариф встановлюється на рівні 5-7% та вище залежно від ризиковості та строку страхування), обумовлюють специфічні умови страхування.

В цілому, на розвиток страхування фінансових ризиків в Україні впливають наступні фактори:

1. Відсутність чіткого формулювання поняття фінансових ризиків.

2. Фактична відсутність правового регулювання страхування фінансових ризиків. Страхування фінансових ризиків як сфера страхування не має таких жорстких професійних стандартів, як традиційні види страхування, що відкриває широкі можливості для творчості при розробці договору і значно ускладнює перевірку його обґрунтованості.

3. Відсутність репрезентативної статистики, необхідної для об'єктивної розробки тарифів.

4. Можливість несприятливих змін рівня ризику після підписання договору страхування.

Зазначені особливості фінансових ризиків різко знижують цінність статистичних даних і

роблять недоцільним їх застосування для забезпечення беззбитковості такого виду страхування. Іншими словами, сукупність страхових параметрів фінансових ризиків є індивідуальною для кожного страховика, характеризуючи властиві лише йому особливості: вид діяльності, її обсяг, конкурентне середовище, кваліфікацію страховика, надійність партнерів і т.д.

Однак, плідна співпраця страховиків з банківськими установами та постійними клієнтами дозволяє усвідомити необхідність та позитивність впровадження цього виду страхування. Сьогодні найрозвинутішим у страхуванні фінансових ризиків є споживче кредитування (майже половина договорів зі страхування фінансових ризиків припадає на страхування ризиків споживчого кредитування). У страхуванні споживчих кредитів присутні усі вимоги, які зазвичай висуваються страховиками до клієнтів: застава (придбане майно), обмежена страхова сума (як правило, однорідні прогнозовані суми).

Активно розвивається страхування, пов'язане з пластиковими картками. Це мало не єдиний випадок, коли мова йде про чистий фінансовий ризик, і застава тут не потрібна. Страхують від несанкціонованого використання пластикових карток, їх викрадення. Також активно розвивається страхування овердрафту як різновиду кредитного ризику.

Тому для стимулювання розвитку страхування фінансових ризиків необхідним і доцільним є:

1. Розробка комплексного і чіткого формулювання поняття «фінансового ризику», прийняття єдиної класифікації фінансових ризиків, що полегшить діяльність страховим компаніям, які пропонують страховий захист суб'єктам підприємництва.

2. Розробка класифікатора тарифів страхування, що забезпечить індивідуальний підхід для кожного страхувальника і велику ефективність страхування.

3. Прийняття Закону України «Про договір страхування фінансових ризиків», що сприятиме розширенню і поглибленню правової бази, яка регулює страхування фінансових ризиків, а також полегшить врегулювання спорів, що виникають між страховиком і страхувальником з різних видів страхування фінансових ризиків;

4. Розвиток страхування депозитів, що допоможе захистити насамперед дрібних вкладників від фінансових втрат, запобігти масове вилучення вкладів, якщо банк знаходиться у важкому фінансовому стані і підвищити довіру до банків.

Ці кроки сприятимуть подальшому розвитку страхування фінансових ризиків в Україні, наданню відповідних послуг на належному рівні. Страхування фінансових ризиків має величезний потенціал і підґрунтя для розвитку після стабілізації економічної ситуації в країні та відповідного розвитку та дотримання страхового законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігдаш В.Д. Страхування: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.Д. Бігдаш. – К.: МАУП, 2006. – 448 с.

2. Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків: Монографія / М.С. Клапків. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш. – 2002. – 570 с.

3. Никитина Т.В. Страхование коммерческих и финансовых рисков / Т.В. Никитина. – СПб.: Питер, 2002. – 240 с.

4. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

REFERENCES

Bigdash, V.D. Strakhuvannya [Insurance]: Navch. posib. dlya stud. vishch. navch. zakl. Kiyv: MAUP, 2006.

Klapkiv, M.S. Strakhuvannya finansovikh rizikiv [Insurance of financial risks]. – Ternopil: Ekonomichna dumka, Kart-blansh. – 2002.

Nikitina, T.V. Strakhovanie kommercheskikh i finansovykh rizikov [Insurance of commercial and financial risks] / T.V. Nikitina. – SPb.: Piter, 2002.

Ofitsiyinyi sayt Derzhavnoi komisii z reguluyuvannya rinkiv finansovykh poslug. – [Elektroniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.dfp.gov.ua>

Землячова Ольга Андреевна,
ассистент,

Крымский экономический институт
ГБУЗ «Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана»,
E-mail: sv-zemlya@yandex.ua

Zemlyacheva Olga Andreevna,
Assistant,

Crimean Economic Institute of Vadym Hetman of Kyiv National Economic University,
E-mail: sv-zemlya@yandex.ua